

Zákon o manželskom práve a parlamentné rozpravy v Uhorsku v roku 1894

ERIKA MALINIAKOVÁ

Kľúčové slová: cirkevno-politické zákony, civilné manželstvo, Liberálna strana, Sándor Wekerle, Uhorsko, sekularizácia

Nástup občianskej spoločnosti od 19. storočia čoraz viac prispieval k zmene charakteru katolíckej cirkvi. Do popredia vystupoval predovšetkým proces sekularizácie, ktorý menil postavenie cirkví, ale prejavoval sa aj celospoločensky. Pri uchopení pojmu sekularizácia historik narazí na niekoľko definícií, ktoré vychádzajú zo sociologického výskumu. Prvý teoretický model vychádza zo sekularizačnej teórie a je založený na predpoklade, že modernizačné procesy môžu, ale nutne nemusia negatívne pôsobiť na životaschopnosť a stabilitu náboženských komunít. O túto premisu sa opierajú viacerí autori. Podľa Petra L. Bergera sa proces sekularizácie zakladá na „*odkúzení sveta a racionalizácii*“. Autor hľadal korene sekularizácie v náboženskej oblasti a za nevyhnutnú pokladal reformu, tzv. odkúzenie od vnímania Boha ako nadprirodzenej osoby. Tvorcom ďalšieho konceptu bol Bryan Wilson. Sekularizáciu chápal ako „*socializáciu a úpadok komunity*“. Moderný sociálny systém bol podľa neho založený na racionálnom a empirickom vnímaní sveta. Predpokladal, že práve racionalizácia postupne ovládne nielen ekonomickú, ale aj kultúrnu sféru života. Iný významný koncept, blízky hlavne historickému výskumu, je založený na myšlienkach nemeckého sociológa Niklasa Luhmanna. Podľa neho pojem sekularizácia označuje dôsledky premeny spoločnosti v smere „*funkcionálne diferencovaného systému*“. Náboženstvo prestáva byť fenoménom, v rámci ktorého sa uskutočňujú všetky uvažovania a konania. Druhým modelom sekularizácie je teória individualizmu. Podľa nej modernizácia nevedie k úpadku sociálnej náboženskej pozície, menia sa len jej formy. Bližšie tento model sekularizácie definuje Thomas Luckmann. Uprostred jeho teórie stojí tzv. „*neviditeľné náboženstvo*“, ktoré pramení v individuálnej zbožnosti. Náboženské prežívanie jednotlivca je zároveň nezávislé od cirkevných inštitúcií. Luckmannovo chápanie sekularizácie poukazuje na to, že sociálny úpadok cirkevných inštitúcií ešte neznamená stratu individuálneho náboženského prežívania. Podľa neho skôr podnecuje jeho rozvoj, no v prostredí mimo oficiálnych cirkví. Tretím sociologickým modelom je teória ekonomického trhu. Podľa Adama Smitha v procese modernizácie a náboženského pluralizmu nedochádza k úpadku náboženských komunít, ale naopak k ich aktivite. Pluralita náboženského „trhu“ vedie k väčšej

súťaživosti jednotlivých náboženských spoločností, ktoré chcú získať ďalšie „zákazky“. Rôznorodé definície procesu sekularizácie svedčia o tom, že neexistuje jeden dominantný prístup. Súčasné bádanie postupne upúšťa od presvedčenia, že procesy modernizácie (urbanizácia, industrializácia, zvyšujúci sa životný štandard, individualizmus) vedú k poklesu sociálneho významu cirkevných inštitúcií.¹

Tieto predovšetkým sociologické koncepty sekularizácie dopĺňajú názory britského historika Hugh McLeoda. Do češtiny boli preložené jeho práce *Sekularizace v západní Evropě (1848 – 1914)* a *Náboženství a lidé západní Evropy (1789 – 1989)*², v ktorých sa venuje sekularizácii predovšetkým v západoeurópskych krajinách (Anglicku, Francúzsku a Nemecku). Zmeny náboženského správania pozoruje v oblasti individuálnej viery, v oblasti náboženskej praxe (napr. účasť na obradoch, príslušnosť k cirkevným organizáciám). Zameril sa tiež na pozorovanie postavenia náboženstva vo verejných inštitúciách (odluka štátu od cirkvi). Analyzoval ďalej i pozíciu náboženstva ako nositeľa identity, napr. spoločného znaku národa, s ktorým sa stotožňuje väčšina. H. McLeod tvrdí, že v pozorovaných krajinách je zrejmy nerovnomerný pokles návštevnosti bohoslužieb a nárast tých, čo deklarovali, že sú neveriaci. Vo Francúzsku sa sekularizácia, vo význame odluky štátu od cirkvi, prejavila najsilnejšie. V Anglicku dominovala agitácia „slobodného náboženstva“. V Nemecku mali jednotlivé cirkvi silnú pozíciu v oblasti vzdelávania a sociálnej starostlivosti.³ Pri pokuse o aplikáciu prístupov súčasného sociálno-historického bádania k procesu sekularizácie na pomery v Uhorsku vidím možné prieniky len v obmedzenom rozsahu. Uhorsko reagovalo na proces liberalizácie a sekularizácie, ktorý sa šíril po Francúzskej revolúcii hlavne v druhej polovici 19. storočia. Za najsilnejší prejav sekularizácie v Uhorsku považujeme snahu odluky štátu od cirkvi, štátnu centralizáciu a byrokratizáciu. Na význame naberal liberalizmus deklarujúci slobody ako pre jednotlivca, tak aj pre národ. Cirkevno-politické zákony, ktoré sú výsledkom uhorského kultúrneho boja v rokoch 1890 – 1895, odzrkadľujú proces sekularizácie. V snahe prispieť k téme zmien religiózneho správania a k procesom sekularizácie v uhorských dejinách som sa pokúsila o analýzu zákona o manželskom práve, ktorý bol súčasťou balíka cirkevno-politických zákonov.

Výskum som situovala do obdobia druhej polovice 19. storočia. V uvedenom čase sa dá pozorovať nielen zmena charakteru náboženského prežívania a cítenia, ale aj kríza dovtedy pomerne stabilného a pokojného dualizmu.⁴ Katolicizmus časť uhorskej verejnosti

---

¹ Citované podľa MALÝ, Tomáš. Sekularizace: nové perspektivy starého konceptu. In *Historie – Otázky – Problémy*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 21-25.

² Pozri bližšie: McLEOD, Hugh. *Sekularizace v západní Evropě (1848 – 1914)*. Brno : CDK, 2008, 368 s.; McLEOD, Hugh. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789 – 1989)*. Brno : CDK, 2007, 215 s.

³ McLEOD 2008, s. 329.

⁴ POPÉLY, Július. Boj o liberálne cirkevno-politické reformy v Uhorsku a založenie Katolíckej ľudovej strany. In *Historický časopis*, 1981, roč. 29, č. 6, s. 857.

považovala za nepriateľa modernizujúcej sa spoločnosti. Jeho konzervatívne postoje podľa nej nekorešpondovali so slobodou myslenia, a tak sa učenie katolíckej cirkvi dostalo do silného rozporu s materializmom a nacionalizmom.⁵ Z hľadiska tradičného chápania Jozefa Špirka, nebyť chaosu a sociálnej biedy v 19. storočí, materializmus by tak výrazne neovplyvnil ľudí: „*Lud v biede sa chytal všetkého, od čoho čakal zmenu svojho zúfalého stavu. Moderného človeka obklopuje technika, ustavične prichádza do styku so strojmi, zázračnými to vynálezmi ľudského umu, a tak pomaly sa aj zmechanizuje. Jeho pozornosť sa sústreďuje len na pozemskosť, na to, čo je výtvorom jeho rúk a jeho umu.*“⁶ Silný nacionalizmus bol prítomný aj v otázkach cirkevno-politických reforiem. Náznak tolerance k menšinovým nemad'arským národom vidíme v programe Katolíckej ľudovej strany (Katolikus Néppárt). Strana uznávala politickú nadradenosť maďarského národa, no vo svojom programe deklarovala aj uplatňovanie spravodlivosti a rovnosti k ostatným národom.⁷ Kým v boji proti cirkevno-politickým reformám jej národne angažovaní slovenskí katolíci plne dôverovali, nedôverovali jej v otázkach dodržiavania národných práv.

Navrhované a presadzované cirkevno-politické úpravy v sledovanom období nútili prehodnocovať zaužívané postoje a v niektorých prípadoch aj mobilizovať verejnosť. Záujem o zachovanie tradičných foriem a hodnôt v živote človeka viedol k výrazným zmenám postojov k manželstvu. Keďže nie je možné v rámci jedného príspevku analyzovať všetky faktory, ktoré prispeli k šíreniu sekularizácie v uhorskej spoločnosti, zamerala som sa na jeden významný krok meniaci legislatívu a charakter manželského zväzku. Rok 1894 sa niesol v znamení búrlivého hlasovania v uhorskom parlamente o otázkach civilného sobáša. Návrh zákona o manželskom práve vznikol síce skôr ako súčasť predkladaných cirkevno-politických návrhov, avšak až za vlády Sándora Wekerleho, po ťažkom zápase, bol schválený. Rok 1894 bol obdobím iniciovania početných verejných ľudových zhromaždení, na ktorých sa občania Uhorska vyjadrovali buď za nastávajúce zmeny, alebo proti nim. Bol to zároveň rok viacerých paradoxov. Politickí predstavitelia, ktorí sa otvorene hlásili ku kresťanstvu, ochotne „obetovali“ svoje náboženské presvedčenie pre blaho vlasti.⁸ Zavedenie liberálnych prvkov bolo interpretované ako nevyhnutnosť pre rozvoj a pokoj v krajine. Prostredníctvom zákona o manželskom práve boli prijaté zjednodušené pravidlá na realizáciu rozvodu. Spornou v zápase o inštitúciu manželstva bola aj činnosť, resp. nečinnosť najvyššieho kléru. Apoštolský nuncius vo Viedni Emidio Taliani vo svojej správe z roku 1903 označil uhorských biskupov za feudálnych pánov s liberálnym a nacionalistickým maďarským duchom, ktorí necítili s katolíckou

---

⁵ SALACZ, Gábor. *A magyar kultúrharca története 1890 – 1895*. Bécs : Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1938, s. 5.

⁶ ŠPIRKO, Jozef. *Cirkevné dejiny II*. Turčiansky Svätý Martin : Neografia, 1943, s. 401.

⁷ HROMJÁK, Ľuboslav. Vznik Uhorskej ľudovej strany vo svetle vatikánskej diplomacie. In *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2010, roč. IX-X, s. 252.

⁸ Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 22, s. 3.

cirkvou.⁹ Kým episkopát v spomenutých otázkach reagoval staticky, hybnou silou bolo nižšie kňazstvo a laickí veriaci. Práve oni sa dokázali zmobilizovať pod vedením kňazov a deklarovať svoj postoj na ľudových zhromaždeniach po celej krajine.¹⁰ Za paradoxnú považujem aj štátom realizovanú víziu náboženskej transparentnosti k ostatným cirkvám v Uhorsku a následnú netolerantnosť k ustáleným formám náboženského prežívania etablovaným v katolíckom prostredí.

Nové definovanie manželstva, politický tlak na obmedzenie právomocí katolíckej cirkvi, ako aj záujmy vládnych kruhov presadzovať princípy liberalizmu považujeme za sprievodné javy sekularizácie v 19. storočí. Cirkevný historik Gábor Salacz vo svojej syntéze s názvom *Dejiny uhorského kultúrneho boja v rokoch 1890 – 1895 (A magyar kultúrharctörténete 1890 – 1895)*¹¹ charakterizoval priebeh tohto konfliktu v Uhorsku. V úvode za hlavné príčiny odklonu od náboženského cítenia v štáte označil liberalizmus. Tento ideový smer v princípe neprotirečil kresťanstvu. Hlásal však individualizmus, ktorý vychádzal z absolútnej slobody jednotlivca, a preto nebolo možné nájsť spoločné prieniky, na ktorých by sa obe učenia zjednotili. Preto záujmy vládnucej strany o cirkevné reformy v Uhorsku stáli v ostrom kontraste s princípmi a učením katolíckej cirkvi.¹²

Unifikácia manželského právneho poriadku

Záujem štátu o vytvorenie jednotného právneho sobášneho poriadku vyplýval z existencie deviatich konfesijných manželskoprávných systémov v Uhorsku.¹³ Okrem snahy o ich unifikáciu tu spolupôsobil aj záujem o modernizáciu právneho poriadku. Nový právny poriadok pripravovali právní experti v Uhorsku. Jeho cieľom bolo odstrániť nezhody plynúce zo zák. čl. LIII/1868 o vzájomnom pomere kresťanských vierovyznaní¹⁴ a ministerského nariadenia z 26. februára 1890. V prvom rade mal pripravovaný zákon odstrániť nezhody a konfesiónálne napätie v krajine, ktoré tkvelo v nedodržiavaní zák. čl. LIII/1868. Ten stanovil, že v prípade zmiešaného manželstva má syn nasledovať otcovo a dcéra matkino náboženstvo. Katolícka cirkev však požadovala od snúbencov

---

⁹ HROMJÁK 2010, s. 247.

¹⁰ Katolícke ľudové zhromaždenia, ktoré sa konali v Budapešti, v Stoličnom Belehrade, Žiline, Topolčanoch a v Bratislave, boli proti cirkevno-politickým reformám. Zjazd tzv. „liberálnych katolíkov“ v Budapešti ich obhajoval. Pozri bližšie: POPÉLY 1981, s. 861-862.

¹¹ Nem. Kulturkampf, maď. Kultúrharc, „kultúrny boj“ – týmto pojmom sa označuje postupné vytlačenie vplyvu katolíckej cirkvi z verejného, resp. politického života, hlavne zo štátnej správy, kultúry a školstva. Prvým iniciátorom zmeny postavenia katolíckej cirkvi v nemeckom prostredí bol kancelár Otto von Bismarck v rokoch 1872 – 1879.

¹² SALACZ 1938, s. 6.

¹³ Pozri bližšie: MÚCSKA, Vincent. Vývoj manželského práva na území Slovenska od najstarších čias do konca 20. storočia. In ŠIŠMIŠ, Milan (ed.) *Príručka ku genealogickému výskumu na Slovensku a v slovacikálnom zahraničí*. Martin : SGHS, 2004, s. 26-40.

¹⁴ Výber z ustanovení zákona uverejnili LACLAVÍKOVÁ Miriam – ŠVECOVÁ Adriana (eds.). *Pramene práva na území Slovenska II. 1790 – 1918*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 286-287.

tzv. reverz, teda písomný prísľub, že všetky deti narodené z ich zmiešaného manželstva budú vychovávané v duchu jej učenia. Rozpory vyvolávali aj odkrsty¹⁵ v prospech katolíckej cirkvi. Zmeniť situáciu sa vo svojom ministerskom nariadení snažil už v roku 1884 Ágoston Trefort. Jeho nariadenie sa nerealizovalo. Až vtedajší minister kultu a vzdelávania Albin Csáky vo svojom nariadení z 26. februára 1890 sprísnil trest za nedodržiavanie zák. čl. LIII/1868 resp. § 12. Toto Csákyho „februárové nariadenie“ trestalo tých kňazov, ktorí pokrstili dieťa v katolíckom obrade, hoci podľa nariadenia z roku 1868 dieťa patrilo inej cirkvi. Ak o svojom čine neinformovali do ôsmich dní „dotknutú“ cirkev, hrozil im peňažný trest alebo väzenie.¹⁶ Práve februárové nariadenie považujem za spúšťač tzv. kultúrneho boja v Uhorsku. Išlo o napätie medzi katolíckou cirkvou a štátnou mocou, ktorá presadzovala liberálne cirkevno-politické reformy v rokoch 1890 – 1895. Vymenovaním nového ministerského predsedu grófa Gyulu Szapáryho (1890 – 1892) sa dostáva do rokovacieho programu otázka reforiem štátnej správy. Súčasťou reforiem boli cirkevno-politické zmeny v krajine. V prvotnej fáze reforiem sa hľadal kompromis medzi katolíckou cirkvou a štátnou mocou. Návrh o vytvorení občiansko-právneho registra vedeného štátom, do ktorého mali byť zapísané krsty detí zo zmiešaných manželstiev, sobáše a úmrtia, ako aj návrh o princípe absolútnej náboženskej slobody vláda prijala. Schválil ich navyše aj panovník. Návrh o povinnom civilnom sobáši, naopak, vyvolal parlamentnú krízu a demisiu Szapáryho kabinetu. Zavedenie povinného civilného sobáša síce väčšina kabinetu prijala, no niektorí ministri na čele s G. Szapárym ho odmietli a považovali za unáhlený. Uprednostňovali zmierlivejší postup pri presadzovaní cirkevno-politických reforiem. Ani panovník tento návrh neprijal. Demisiu Szapáryho kabinetu, ktorá bola vyvolaná nezhodami v otázke reforiem manželského práva, panovník 6. novembra 1892 prijal.¹⁷ Novým ministerským predsedom sa stal Sándor Wekerle, ktorému sa podarilo dovrieť prijatie cirkevno-politických zákonov a zabezpečiť stabilitu vo vládnej Liberálnej strane, záruke fungujúceho dualizmu. Predloha zákona, ktorý mal odstrániť nezhody z nedodržiavania zák. čl. LIII/1868 a reformovať manželskoprávny systém, mala niekoľko návrhov. Po búrlivej parlamentnej diskusii v roku 1894, ktorú ďalej bližšie charakterizujem, boli nakoniec prijaté predlohy ministra vnútra Dezsőho Perczella. Ich schválením vstúpili do platnosti tri zákony: zák. čl. XXXI o civilnom manželstve, zák. čl. XXXII o náboženstve detí, zák. čl. XXXIII. o štátnych matrikách. Zákony nadobudli platnosť 1. októbra 1895.¹⁸

---

¹⁵ Tzv. „odkrtsty“ – pokrstenie dieťaťa do cirkvi, do ktorej by podľa § 12 zák. čl. LIII/1868 nemalo patriť.

¹⁶ POPÉLY, Július. Vzťah medzi štátom a cirkvou v poslednej tretine 19. storočia a korene politického klerikalizmu v Uhorsku. In *Historické štúdie*, 1980, roč. 24, s. 89.

¹⁷ SASVÁRI, Armand. Le Vatican et la Hongrie libérale. In *Revue d'Orient et de Hongrie*, 1892, roč. 7, č. 46, s. 2-3.

¹⁸ *Magyarországi rendeletek tára*. Budapest : Kiadja a Magyar Királyi Belügyministerium, 1894, s. 448-451.

Parlamentné rokovania o manželskom zákone

Situácia pred prvým poslaneckým rokaním o civilných manželstvách v roku 1894 bola skutočne búrlivá. Zaujímavé je preto sledovať nielen politické, ale aj spoločenské pozadie schvaľovania tohto zákona. Nepokojnú rokanie v parlamente sprevádzala často vášnivá iniciatíva jednotlivcov. Katolíci aj liberáli organizovali ľudové zhromaždenia. Noviny zaplavili články o civilnom a cirkevnom manželstve a na uliciach sa objavovali letáky či pamflety. O verejnej mienke pred schvaľovaním zákona sa dozvedáme napr. z mimoriadnej správy korešpondenta vatikánskych novín *L'Osservatore Romano* z 24. februára 1894. „*Vo všetkých politických kruhoch, a to aj tých, ktoré sú mimo parlamentnej sféry, prevláda taký nepokoj, dokonca až podráždenie mysle, ktoré nikdy nevládlo v priebehu rokovaní o zmiešaných manželstvách, ani v priebehu rokovaní o vojenských právnych predpisoch či o administratívnej reforme. Už viac týždňov na všetkých verejných miestach, ako aj v súkromných domoch sa nehovorí o inom, ako o civilnom sobáši. Kamkoľvek idete, či už si vypiť pohár piva, alebo do kaviarne popíjať šálku kávy, alebo pri rozhovoroch v domácnostiach, nemáte pokoj: dokonca aj poslíčkovia na námestí a lampári nehovoria o ničom inom, ako o civilnom sobáši.*“¹⁹ Po tom, ako panovník súhlasil s návrhom zákona a jeho zaradením do programu rokovaní parlamentu, stúpal spoločenský tlak na poslanecké kluby. Verejnosť očakávala, že jednotlivé kluby zaujmú postoj k návrhu zákona o civilnom manželstve. Ako prvá ho vyjadrila Národná strana (Nemzeti párt) pod vedením grófa Alberta Apponyiho. Na straníckom rokovaní 10. – 11. februára 1894 predseda strany navrhol recipovať zákon o židovskom náboženstve a slobodnom vierovyznaní.²⁰ Apponyi zákon o civilných matrikách odporúčal prepracovať a prepojiť ho s reformami verejnej správy. Ohľadne reformy sobášov sa väčšina prítomných členov strany prikláňala k civilnému sobášu „z nutnosti“. Za povinný naďalej považovali cirkevný sobáš a civilný sobáš „z nutnosti“ odporúčali len v prípadoch, keď existovali prekážky, prípadne iné výhrady, ktoré zabraňovali realizovať cirkevný sobáš. Apponyi vo svojej reči ďalej apeloval na zrušenie návrhu ministra kultu A. Csákyho o tzv. odkrstoch. Albert Apponyi sa totiž zasadzoval za ponechanie sporného § 12 zák. čl. LIII/1868²¹ v platnosti, a to len

---

¹⁹ Il matrimonio in Ungheria. In *L'Osservatore Romano*, 1894, roč. 34, č. 44, s. 1-2: „*In tutti i circoli politici, anche in quelli che sono fuori della sfera parlamentare, domina una tale agitazione, per non dire irritazione, degli animi, quale non regno mai ne in occasione della discussione sui matrimoni misti, ne in quella della legge militare o della riforma amministrativa. Già da più settimane, sia in tutti i luoghi pubblici, sia nelle case private non si discute d'altro che del matrimonio civile. Dovunque si vada, ad alla birreria per bere un bicchiere di cervogia, od al caffè per sorseggiare una tazza di moka, o in una conversazione domestica, non è possibile aver pace: perfino i fattorini di piazza e gli accendi-fanali non parlano altro che del matrimonio civile.*“

²⁰ V tomto štádiu sa o zákonoch len rokovalo. K uznaniu židovského náboženstva došlo až v roku 1895 zák. čl. XLII o židovskom náboženstve. Slobodu vierovyznania definoval zák. čl. XLIII v roku 1895.

²¹ Zák. čl. LIII/1868 o vzájomnom pomere kresťanských vierovyznaní. V paragrafe 12 uvádza: „*Z detí, pôšlých z miešaného manželstva, nasledujú synovia otcovo a dcéry ale matkino náboženstvo.*“ LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ 2012, s. 287.

pre prípady zák. čl. XX/1848.²² Za civilný sobáš sa v Národnej strane postavili Imre Veszter, Lajos Horváth, Gyula Horváth, Kelemen Ernuszt a Gyula Gulner. Ostatní členovia strany súhlasili s predsedom. V rámci vnútorných dohôd však došlo ku kompromisu. Členovia sa zhodli na tom, že nemusia všetci hlasovať podľa straníckej predlohy. Aj napriek vnútornej dohode nakoniec L. Horváth, J. Horváth, I. Veszter a K. Ernuszt zo strany vystúpili.²³ Politická strana pod vedením Loránda Eötvösa, tzv. Krajinská nezávislá strana (Országos függetlenségi párt), ktorá sa oddelila zo Strany nezávislosti v roku 1890,²⁴ otvorene podporovala politiku vládnej Liberálnej strany. Na svojom straníckom stretnutí 15. februára vydala spoločné rozhodnutie o súhlase s návrhmi vládnej strany a o ich podpore. Diskusia o podpore vládneho návrhu prebiehala aj na stretnutí Nezávislej strany a 48-károv. Vznikli dva tábory. Na jednej strane bol Gábor Urgon, ktorý už v polovici januára vyzval opozíciu, aby vládny návrh nepodporila, čo by znamenalo definitívny pád vlády.²⁵ V dobovom vydaní *Národných novín* sa objavilo nasledujúce Urgonovo vyjadrenie: „*Postavenie vlády dnes skutočne závisí od toho, aké stanovisko zaujme strana neodvislých a 48-károv. Vláda postavila kabinetnú otázku, a keď naša strana odhlasuje vládne predlohy, ona bude sa smiať do pästi. Keď vláda stavia kabinetnú otázku, vtedy ide len o otázku moci. Opozícia, ktorá umožní vláde túto moc, pácha samovraždu. My nemusíme vzdať sa našich zásad, ale musíme zničiť vládu, ktorá nás všetkými možnými prostriedkami prenasleduje. [...] Ale reformy vôbec nedajú sa ani previesť, pretože nielen katolíci, ale aj protestanti sú nespokojní s nimi.*“²⁶ Gábor Urgon videl v nepodporení cirkevno-politických návrhov šancu na oslabenie vlády. Avšak členovia Nezávislej strany a 48-károv sa na spoločnom rokovaní 17. februára uzniesli v pomere hlasov 48 : 12 (13 nehlasovalo a 18 neprišlo), že podpora reformného návrhu manželského zákona nie je otázkou dôvery k vláde. Dôležité bolo posudzovať princípy a zmeny, ktoré reforma zavádzala. Hlavné princípy návrhu boli v súlade s liberálnymi názormi strany, strana teda mala tieto princípy podporiť. Výsledkom rokovania bolo prijatie návrhu Gézu Polónyiho. Členovia strany sa dohodli na vytvorení osobitného výboru, ktorý mal vypracovať zoznam námietok proti vládnej návrhu. Géza Polónyi ich neskôr predniesol na rokovaní dolnej komory parlamentu.

Rôznorodosť názorov a pripomienok politických predstaviteľov pred parlamentným rokovaním, ako aj spoločenský tlak nedávali vládnej strane ani opozícii žiadne záruky o výsledku schvaľovania zákona. O neprehľadnosti uhorskej politiky informovali aj vatické noviny *L'Osservatore Romano*. Podľa ich dopisovateľa prvý bojuje za ideály libe-

---

²² Zákon stanovil rovnosť a recipocitu uznaných náboženstiev. Zasadzoval sa za rovnosť občianskych a politických práv pre uznané náboženstvá.

²³ SALACZ 1938, s. 288.

²⁴ PODRIMAVSKÝ, Milan a kol. *Dejiny Slovenska III*. Bratislava : Veda, 1992, s. 666.

²⁵ SALACZ 1938, s. 288.

²⁶ Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 21, s. 2.

ralizmu, druhý za existenciu kabinetu S. Wekerleho alebo proti nemu, tretí za údajnú, historicky založenú hegemoniu kalvinizmu v Uhorsku, štvrtý proti zmätku v oblasti manželského práva a piaty za spásu katolicizmu. Z toho vyplýva, že vo všetkých štyroch častiach poslaneckej snemovne vládne taký zmätok a nepokoj mysle, že každý úprimný vlastenec a mierumilovný občan si praje, aby nikdy nenastal takýto boj.²⁷

Skôr ako sa zákonom o manželskom práve zaoberala dolná snemovňa, ho od 18. decembra 1893 do 18. januára 1894 posudzovala justičná komisia. Pre zásadné pripomienky vznesené opozíciou, ako napr. neplatnosť návrhu v Chorvátsku a Slavónsku, rôznorodosť sobášnych právnych noriem v Rakúsku, Chorvátsku, Slavónsku, Bosne, ale aj nejasné podmienky pre sobáše členov cisárskej rodiny žijúcich v Uhorsku komisia nevydala pozmeňovacie návrhy.²⁸ Nedošlo teda k zásadným zmenám v návrhu, ale len k presunom paragrafov smerom k návrhu o civilných matrikách. Návrh zákona o povinnom civilnom sobáši prerokovávala dolná snemovňa celý mesiac. Rokovanie začalo 19. februára 1894. Predložený návrh zavádzal povinnosť uzatvoriť civilný sobáš ešte pred cirkevným sobášom a pripúšťal rozvod pre neveru. Na rozvod postačovalo, ak obaja manželia dosvedčili neveru, a súd mohol manželstvo rozviesť.²⁹ Detailný priebeh rokovaní sprístupňujú domáce správy *Národných novín* z roku 1894. Dozvedáme sa, že situácia v snemovni, ale aj v uliciach bola vyhrotená. Prvé rokovacie dni sa tešili záujmu politikov aj účastníkov v uliciach. Záujem postupne upadal. V prvý deň rokovania dolnej komory o reformných otázkach účastníci, ktorí sa nedostali do rokovacej sály snemu, hlavne študenti, postávali pred snemovňou a „*éljenovali a abcúgovali*“.³⁰ Alexandrova ulica v Budapešti bola taká plná, že koče s politikmi sa pohybovali len s ťažkosťami. Policajti sa snažili vytvoriť koridor, ale márne. Navrhovateľom zákona o civilnom sobáši sa od davu ušli pochvalné ovácie, naopak, nepriateľom zákona G. Szapárymu a A. Apponyimu zas pokriky neprijatia a vypískanie.³¹ Prvý deň rokovania sa k návrhu vyjadrili Istvan Teleszky a Géza Polónyi.³² Okrem ministerského predsedu S. Wekerleho sa počas rokovaní ujalo slova 86 rečníkov. Gábor Salacz uvádza, že išlo väčšinou o kvalitné prejavy. Vyzdvihol hlavne reč G. Urgona a A. Apponyiho.³³ V počiatkoch rokovaní k vecnej diskusii nedošlo, išlo skôr o problém, kto je väčší a hlavne lepší liberál. Géza Polónyi, hlásiaci sa síce ku kresťanstvu, no ochotný obetovať svoje náboženské presvedčenie pre pokoj a blaho vlasti, uznal, že vládna predloha je proti katolíckemu učeniu, no je pre spo-

²⁷ Il matrimonio in Ungheria. In *L'Osservatore Romano*, 1894, roč. 34, č. 44, s. 1-2.

²⁸ SALACZ 1938, s. 291; Il matrimonio in Ungheria. In *L'Osservatore Romano*, 1894, roč. 34, č. 44, s. 1-2.

²⁹ TANCZIK, Balázs. *Egyházjogi változások és azok civiljogi hatásai Magyarországon a XIX. század második felében*. [Dizertačná práca] Budapest : Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kanonjogi Posztgraduális Intézet, 2012, s. 240.

³⁰ Mad'. éljen! – nech žije! Nem. abzug – ustúp!

³¹ SALACZ 1938, s. 292; Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 22, s. 2.

³² Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 22, s. 2.

³³ SALACZ 1938, s. 293.

ločnosť potrebná. Polónyi vytkol návrhu predovšetkým ľahký spôsob rozvedenia manželstva, nerovnoprávne podmienky pre vojakov a dôstojníkov: „...zákon dovoľuje 18-ročnému šuhajovi ženiť sa, ale dôstojník, čo má aj vyše 24 rokov, musí mať najprv 30.000 zl. ...“³⁴ Jeho výhrady smerovali aj k nezmyselnej finančnej pokute pre tých kňazov, ktorí by zosobášili snúbencov ešte pred civilným sobášom. „Ved' keď štát nepokutuje súložníctvo, prečo pokutuje kňaza, ktorí súložníkom udelí cirkevné požehnanie?“ Polónyi návrhu vyčítal, že neplatí aj pre Chorvátsko a Slavónsko. Tieto oblasti zákon definoval ako zahraničie, a tak vznikol chaos v dodržiavaní zákonov.³⁵

20. februára sa slova ujal gróf A. Apponyi. Predniesol návrh civilného sobáša interpretovaný už na stránickej schôdzi. Predostrel koncepciu civilného sobáša „z nutnosti“ (tzv. Nothehe).³⁶ Jeho stanovisko prezentovali *Národné noviny* nasledovne: „Manželstvo pravidelne uzaviera sa pred kňazom, miešané manželstvá môžu uzavrieť sa pred kňazom ktorejkoľvek konfesie. Jestli kňaz pre daktorú cirkevnú prekážku nemôže prostredkovať pri uzavieraní manželstva, alebo jestli to z akejkoľvek príčiny odopre, manželstvo môže sa uzavrieť pred svetskou vrchnosťou. Pred civilnou vrchnosťou majú sa uzavierať aj manželstvá tých, ktorí nepatria k daktorému z prijatých náboženství, alebo ktorí sú členami takého náboženstva, ktoré nemá kňazov na intervenciu pri uzavieraní manželstva.“³⁷ Jeho návrh ďalej predpokladal ponechanie § 12 z roku 1868 v platnosti.³⁸ Vďaka tomuto dodatku Apponyiho návrh podporovali mnohí protestanti.³⁹ Proti takto definovanému zákonu vystúpil Dezső Szilágyi. Podľa neho by sa tým znížila vážnosť civilného sobáša. Postoje poslancov sa začali výrazne diferencovať. Protestanti aj mnohí katolíci boli za Apponyiho návrh. Szilágyiho pripomienky tiež mali svojich prívržencov z okruhu katolíkov. Podporu mal aj návrh G. Urgona o voliteľnosti civilného sobáša (tzv. fakultatívny sobáš). Proti sebe teda stali tri podoby návrhu zákona: vládny návrh povinného civilného sobáša, civilný sobáš „z nutnosti“ (Apponyiho) a návrh fakultatívneho spôsobu uzavretia manželstva (Urgonov).

Z vystúpenia ministerského predsedu S. Wekerleho silne rezonovala pripomienka, že aj najvyšší klérus sa v súkromnom rozhovore vyjadril za podporu obligatórnej a nie fakultatívnej formy civilného manželstva. Práve toto vyjadrenie posmelilo panovníka k už spomínanému predbežnému odobreniu a povoleniu, aby mohol byť návrh zákona predložený snemu. Túto informáciu ostrihomský arcibiskup Kolos Ferenc Vaszary ostro odmietol. Hneď na druhý deň uverejnil v tlači postoj k spornému návrhu, ktorý ešte

---

³⁴ Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 22, s. 3.

³⁵ Tamže.

³⁶ TANCZIK 2012, s. 240.

³⁷ Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 22, s. 3.

³⁸ SALACZ 1938, s. 288.

³⁹ Tamže, s. 293.

v septembri 1893 adresoval panovníkovi.⁴⁰ Vatikánsky štátny sekretár Marian Rampolla si hneď po vyššie spomínanom vyjadrení ministerského predsedu vyžiadal od prímasa Vaszaryho vysvetlenie. Ten vo svojej odpovedi tvrdil, že nevie, na koho sa slová predsedu vlády vzťahovali. Vaszary sa nakoniec priznal, že v interných rozhovoroch s ministrami podporil obligatórny a nie fakultatívny sobáš, no s ministerským predsedom o tom nehovoril.⁴¹ Dániel Keményfy vo svojej práci o živote prímasa situáciu spresňuje a odmieta obvinenia, ktoré Vaszaryho stavali do roly zradcu katolíckeho učenia. Prímas sa v súkromných rozhovoroch, v snahe nájsť riešenie, zmieňoval o rôznych európskych modeloch manželstva. Za najmiernejšiu formu považoval tzv. sicílsky manžel'ský model, podľa ktorého bol občiansky sobáš platný len vtedy, ak bol požehnaný aj cirkvou. Toto tvrdenie podľa Keményfyho vyvolalo v politických kruhoch domnienku, že prímas je za povinný civilný sobáš.⁴²

Na záverečnom rokovaní dolná snemovňa zákon o civilnom manželstve prijala v pomere hlasov 281 : 106. Za návrh hlasovala vláda strana, 72 členov krajnej ľavice, 10 členov z Národnej strany grófa Apponyiho a traja nezaradení poslanci.⁴³ Strana nezávislých pod vedením Gabriela Urgona, väčšina Národnej strany, tí, čo vystúpili z Liberálnej strany (aj G. Szapáry), a katolícki poslanci hlasovali proti návrhu.⁴⁴ Návrh civilného sobáša podporili aj poslanci Sasov, ktorí hlasovali za uhorské volebné obvody v Sedmohradsku. Nehlasovalo celkovo 25 poslancov.⁴⁵

Netradičné spojenie krajnej ľavice a vládnej strany malo za následok oslabenie Wekerleho pozície vo Viedni. Minister zahraničných vecí gróf Gustav Kálnoky vo svojom liste z 22. apríla 1894 upozornil panovníka, že vládu výrazne podporuje ľavica, dokonca je od nej závislá. Preto sa od vlády nedá očakávať záujem na dodržiavaní výhod pre dynastiu a ríšu.⁴⁶ Panovník uvažoval o výmene ministerského predsedu, Wekerleho mal nahradiť chorvátsky bán Károly Khuen-Héderváry. K výmene malo dôjsť hneď potom, ako sa vyrieši zložitá situácia s prijímaním návrhu zákona o civilnom manželstve.

Horná snemovňa začala o návrhu rokovať 7. mája 1894. Ani vládna strana, ani opozícia si neboli isté svojou výhrou. Zvádzali boj o panovníkov hlas. Na jednej strane apelovali

---

⁴⁰ TANCZIK 2012, s. 240; Kronika. In *Katolícke noviny*, 1894, roč. 45, č. 6, s. 48 - 49. Slovmi vtedajšej slovenskej tlače: „*Nemôžem ich prijať [návrhy zákona - pozn. E.M.], lebo stoja v protive s dogmami mojej cirkve, ktorá učí, že 1. manželstvo je sviatosť, 2. že je nerozlučiteľné a 3. že nad jeho platnosťou súdi cirkev, kdežto dl'a vládnej predlohy 1. manželstvo je občianska smluva, 2. je rozlučiteľné a 3. nad jeho platnosťou súdi štát.*“ Domáce zprávy. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 26, s. 1-2.

⁴¹ TANCZIK 2012, s. 240.

⁴² KEMÉNYFY, K. Dániel. *Vaszary Kolos 1855 - 1905*. Esztergom : Buzárovits Gustáv Könyvnyomdája, 1905, s. 111-112.

⁴³ Kronika. In *Katolícke noviny*, 1894, roč. 45, č. 8, s. 64.

⁴⁴ TANCZIK 2012, s. 241.

⁴⁵ Domáce zprávy. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 43, s. 2.

⁴⁶ SALACZ 1938, s. 300.

na nestrannosť cisára a na druhej strane na jeho náboženské presvedčenie. Deň hlasovania sa neobišiel bez demonštrácií. Okrem urážok, pískania a pľuvancov leteli na arcibiskupa Vaszaryho aj palice, dav neušetril ani ostatných duchovných a dokonca ani manželky aristokratov.⁴⁷ Prvé rokovanie v hornej snemovni prebiehalo za veľkej účasti poslancov. Rokovacia miestnosť bola úplne preplnená, mnohí poslanci museli stáť. Rokovaniu predsedal strážca koruny József Szilágyi. Félix Bódog predostrel výhody civilného sobáša, po ňom nasledovala reč uhorského prímasa. V príspevku sa K. Vaszary zameril na negatívne vplyvy rozvodu. V závere vyjadril svoj postoj slovami: „*Ked' neprijmem tento návrh vlády, tým ešte nestanem sa neverným vlasti; ale ked' by som ho prijal, stal by som sa neverným cirkvi.*“⁴⁸ Dezső Szilágyi reagoval na Vaszaryho prejav a poznamenal, že situáciu nemožno vnímať z pohľadu viery, ale treba sa na ňu pozeráť optikou záujmov národa. Rokovanie sa skončilo po štyroch dňoch. Návrh zákona v hornej snemovni neprešiel v pomere hlasov 140 : 118.⁴⁹ Proti návrhu hlasovali všetci katolícki, srbskí a rumunskí biskupi.⁵⁰ Evanjelickí biskupi Sándor Karsay a Pavol Zelenka, ako aj dištriktuálni inšpektori Kálman Radó a Márton Szentiványi hlasovali za prijatie návrhu. Z protestantov hlasoval proti iba gróf Miklós Zay. Nehlasovali biskup Fridrich Baltík a generálny inšpektor Dezső Prónay.⁵¹ Výsledok rokovania bol pre samotnú vládu prekvapujúci.⁵² Keďže S. Wekerle si svoju pozíciu vyprofiloval na prijatí tohto sporného zákona, snažil sa hľadať spôsob, ako návrh opäť vrátiť do parlamentu. Návrh nebolo možné opätovne vrátiť bez zásahu cisára. Wekerle s podporou Istvána Tiszu odišiel za panovníkom. Na spoločnom stretnutí Wekerle od cisára Františka Jozefa žiadal, aby sa vzdal svojej nestrannosti a podporil návrh zákona.

Po tom, ako povinný civilný sobáš horná snemovňa neschválila, dostal sa opäť na rokovací stôl dolnej komory. Tá ho 21. mája 1894 opäť schválila a posunula na prerokovanie v hornej snemovni. Sándor Wekerle 26. mája cisárovi predostrel výsledky hlasovania v dolnej snemovni a požiadal ho o zvýšenie počtu dedičných magnátov. Práve zvýšením počtu predstaviteľov hornej komory narastala šanca úspešného schválenia zákona. František Jozef túto žiadosť zamietol, no dovolil ministerskému predsedovi zaplniť tri uvoľnené poslanecké miesta. Hneď po rokovaní pozval K. Khuen-Héderváryho na osobné rokovanie. Dôvodom bola nestabilita vlády, ktorá smerovala k jej pádu. Vláda nechcela ustúpiť od požiadavky zvýšenia počtu aristokratov, preto sa 31. mája päťčlenná dele-

---

⁴⁷ TANCZIK 2012, s. 241.

⁴⁸ Krajinský snem. In *Národné Noviny*, 1894, roč. 15, č. 54, s. 3.

⁴⁹ Podľa Národných novín to bolo v pomere 139 : 118.

⁵⁰ Hlasovania sa nezúčastnili len biskupi Jozef Strossmayer a Ferdinánd Dulánszky.

⁵¹ SALACZ 1938, s. 304; Domáce zprávy. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 55, s. 1.

⁵² Sympatizanti vládneho návrhu neskrývali svoje sklamanie. V uliciach mesta došlo k nepokojom. Do grófa Hunyadyho a Szapáryho výtržníci hádzali kamene. Proti demonštrantom zasahovala aj polícia. Bližšie pozri: Domáce zprávy. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 55, s. 1; Domáce zprávy. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 56, s. 1.

gácia vlády snažila presvedčiť panovníka o navýšení počtu dedičných poslancov. František Jozef pocíťoval nátlak, rázne žiadosť delegácie odmietol a poznamenal, že ak to takto pôjde ďalej, bude rokovať s K. Khuen-Hédervárom. Na toto vyjadrenie S. Wekerle zareagoval rezignáciou na post ministerského predsedu. Cisár jeho odstúpenie zobral na vedomie. Vládna kríza, ktorej sa chcel panovník vyhnúť, nakoniec nastala.⁵³

Zostavením novej vlády bol poverený K. Khuen-Hédervár. Situáciu komplikovala Liberálna strana, ktorá ho nerešpektovala a vyžiadala si späť S. Wekerleho. Panovník si uvedomoval, že jedine Liberálna strana je schopná zostaviť vládu. Nakoniec bol nútený ustúpiť. Zostavením vlády poveril opäť Wekerleho, ale trval na odstúpení ministrov A. Csákyho a D. Szilágyiho. Csáky odstúpil, ale Szilágyi nie. František Jozef sa nakoniec vzdal svojej neutrality. Schválenie cirkevno-politických návrhov považoval za dôležité, preto osobne požiadal niekoľkých opozičných poslancov, aby sa zdržali pri druhom hlasovaní. Wekerle sa po ústupkoch od panovníka vzdal nároku na rozšírenie hornej komory. Pri zostavovaní novej vlády zaplnil aj tri voľné miesta doživotných poslancov.⁵⁴

Druhé rokovanie o návrhu civilného sobáša v hornej snemovni pripadlo na 21. júna 1894. Ani po predchádzajúcich personálnych zmenách nebolo jasné, ako hlasovanie dopadne. Na rozdiel od prvého hlasovania sa panovník k tomuto návrhu vyjadril. Vládna strana sa spoliehala, že konzervatívci nepôjdu proti panovníkovi. To zvyšovalo šancu, že návrh civilného sobáša bude schválený. Tak sa aj stalo. Rokovania prebiehali len jeden deň. Výsledok bol tesný, no nakoniec vládna predloha návrhu zákona o civilnom sobáši v parlamente prešla v pomere hlasov 128 : 124. Zavážil aj postoj 19 poslancov, ktorí v prvom hlasovaní návrh zákona nepodporili. Na druhé hlasovanie totiž neprišli. Všetci novozvolení doživotní poslanci hlasovali za.⁵⁵ Nasledujúci deň parlament prerokovával detaily schváleného zákona. Tohto hlasovania sa už viacerí poslanci nezúčastnili.⁵⁶

Opozícia, hlavne katolícki magnáti Ferdinánd Zichy a Mikuláš Móric Esterházy, aj po schválení zákona naďalej pracovala na tom, aby nebol prijatý, resp. potvrdený panovníkom. Odvolávali sa na fakt, že panovník sa vo svojej korunovačnej prísaha okrem iného zaviazal, že bude chrániť Božie a cirkevné právo. Ďalším argumentom opozície bolo, že pred voľbami sa nehovorilo nič o reforme sobášov. Ďalej, že žiadna zo strán reformu nemala zahrnúť vo svojom programe. Naopak, kandidáti sa zasadzovali za ochranu

---

⁵³ SALACZ 1938, s. 300.

⁵⁴ TANCZIK 2012, s. 241; SALACZ 1938, s. 95.

⁵⁵ Boli nimi Loránd Eötvös, Gyula Andrásy a Andor Festetich. TANCZIK 2012, s. 242.

⁵⁶ Kolos Vaszary sa snažil na druhý deň rokovania navrhnúť čiastočné zmeny zákona. Žiadal do názvu zákona vsunúť slovo „civilný“ – „*Návrh zákona o civilných sobášoch*“, aby tak bolo jasné, o aký sobáš prioritne ide. Ďalej navrhoval pozmeniť § 25. Chcel dosiahnuť uzatváranie najprv cirkevného a potom civilného sobáša. Žiadna z jeho pripomienok na rokovaní neuspela. Zákon zohľadnil jedine poznámku Aladára Andrásyho. Podľa nej zákon nemal okliešťovať cirkevné povinnosti, ktoré sa bezprostredne viazali k manželstvu. Porovnaj: TANCZIK 2012, s. 242.

náboženských princípov. Teraz však viditeľne dochádzalo k porušovaniu predvolebných sľubov.⁵⁷

Po prijatí zákona inicioval stretnutie s ministrom zahraničných vecí Gustavom Kálnokym aj apoštolský nuncius Antonio Agliardi. Jednoznačne nesúhlasil s tým, aby panovník zákon sankcionoval. Tu sa však názor Agliardiho a Kálnokého značne rozchádzal. V liste adresovanom ministrovi zahraničných vecí k problému zaujal postoj aj vatikánsky štátny sekretár M. Rampolla. Odsúdil schválený zákon, formu uzatvárania manželstva, rozvod a ignorovanie kanonických prekážok. Rampolla na žiadosť pápeža napísal list aj K. Vaszarymu. V liste štátny sekretár obviňoval prímasa z niektorých nedostatkov. Žiadal ho o vysvetlenie, prečo bezprostredne po prijatí zákona nepoučil veriacich, aký postoj majú zaujať k prijatému zákonu o manželstve. Ďalej sa ho pýtal, prečo nebola expresne zvolaná biskupská rada, ktorá by rokovala o spoločnom postupe. Vaszary na prvú pripomienku M. Rampollu odpovedal, že prehodnotil načasovanie usmernení pre veriacich vzhľadom na to, že je ešte stále šanca na odmietnutie všetkých návrhov a ostáva nádej, že panovník odmietne ich podpísanie. Ďalej prímas argumentoval, že ak by poučoval veriacich o tom, ako sa majú správať po prijatí zákona ešte pred cisárovým potvrdením, z verejnosti by sa mohli k panovníkovi šíriť správy, že už aj kňazi uznali, že posvätenie zákona je nezvratné. Kardinál chcel svojím vyjadrením ubezpečiť nuncia, že v zmysle ústavy môžu veriacich slobodne poučiť aj po podpísaní zákona a keby tomu niekto chcel zabrániť, nezľakli by sa ani väzenia, ani smrti. Druhú otázku vysvetlil Vaszary tým, že doteraz nebol vhodný čas na zvolanie biskupov, pretože v čase hlasovania bolo tak horúco, že zasadnutia v hornej komore boli prerušené. Aj diskusie o ostatných návrhoch zákona odložili. Väčšina chorých biskupov sa údajne ponáhľala do kúpeľov. Odtiaľ sa vrátili až v auguste a väčšinou sa zúčastňovali len na duchovných cvičeniach vo svojich diecézach.⁵⁸

Situácia po prijatí zákona o povinnom civilnom sobáši viedla k ochladeniu vzťahov medzi Rómom a uhorskými biskupmi. Hľadala sa príčina zlyhania. Na spoločnej konferencii v Budapešti 27. septembra 1894 sa k napätej situácii vyjadrili niektorí biskupi. Kornél Hidasy, biskup v Szombathelyi, vyjadril nespokojnosť s tým, že Vaszary biskupov neoboznámil s júlovým listom od pápeža.⁵⁹ Rožňavský biskup György Schopper zazlieval ostatným biskupom, že pred spoločnosťou nedementovali chýry o nejednotnosti medzi prímasom a biskupským zborom. Väčšina biskupov v závere uznala, že sa dopustili mnohých chýb. Dohodli sa na spoločnom prípise adresovanom cisárovi, s apelom, aby

---

⁵⁷ SALACZ 1938, s. 325.

⁵⁸ SALACZ 1938, s. 326, 330; TANCZIK 2012, s. 244-245.

⁵⁹ Tento list zo 17. júla 1894 od pápeža, ako píše Gábor Salacz, sa stratil. Známy je len list prímasa Vaszaryho pápežovi. Na základe jeho odpovedí je možné vydedukovať otázky, prípadne pripomienky Leva XIII. SALACZ 1938, s. 326.

cirkevno-politické návrhy nesankcionoval.⁶⁰ Tento spoločný list prímasy Vaszary podpísal a 14. októbra 1894 odovzdal panovníkovi. Je možné, že aj pre túto žiadosť František Jozef oddialil potvrdenie cirkevno-politických zákonov. Ďalšou možnosťou je, že panovník vyčkával, či budú schválené ostatné navrhované zákony. 26. októbra však S. Wekerle predložil panovníkovi všetky tri schválené zákony na podpis.⁶¹

Sankcionovanie manželského zákona

Proces prijímania cirkevno-politických návrhov bol vyčerpávajúci a značne zmenil politickú klímu v Uhorsku. Vrcholom týchto zmien bol pád Wekerleho vlády. Pozícia vlády sa postupne oslabovala, jednotliví ministri odovzdávali svoje rezorty. K stabilite nepomáhali ani konflikty S. Wekerleho s ministrom D. Szilágyim. Nestabilitu vládnucej strany využili zichyovci, ktorí na katolíckom zjazde v Székesfehérvári 18. novembra 1894 iniciovali vznik Katolíckej ľudovej strany (Katholikus Néppárt). Na podnet ministra zahraničných vecí, ktorý opísal rozhovor s Wekerlem, panovník potvrdil, že zákony podpíše. Týmto prísľubom sa podarilo umelo predísť pádu vlády, ale len dočasne. Panovník tak získal čas a predišiel núdzovým situáciám. K podpisu zákonov nakoniec došlo 9. decembra 1894. František Jozef podpísal XXXI. zák. čl. o manželskom práve (tzv. manželský zákon), XXXII. zák. čl. o náboženstve detí a XXXIII. zák. čl. o štátnych matrikách.⁶²

Za dôvod straty stability Liberálnej strany možno považovať situáciu posledných mesiacov v roku 1894. Podľa Gábora Salacza panovníkovo zdržiavanie schválenia zákona vyvolalo u mnohých členov vládneho klubu svojvoľné konanie. Otvorene a nahlas sa v kruhoch Liberálnej strany hovorilo o pokračovaní reforiem v cirkevnej politike, sekularizácii, ako aj o reforme hornej komory parlamentu. Takéto svojvoľné vyjadrenia v posledných mesiacoch roka neprispievali k dosiahnutiu cieľa – schvaľovaniu ostatných návrhov zákona. Ani novozvolení poslanci L. Eötvös, G. Andrassy a A. Festetich nepomohli okrem svojho hlasovania za zákon o civilnom manželstve inak posilniť stabilitu vlády a stratili aj panovníkovu dôveru. Zväčšujúci sa spor medzi S. Wekerlem a D. Szilágyim vzrástol natolko, že Wekerle na rokovaní s ministrom zahraničných vecí G. Kálnokym vyhlásil, že už nie je ochotný ostať v jednej vláde so Szilágyim. Wekerle sa ocitol v patovej situácii. Na jednej strane tu bol tlak predstaviteľov dolnej komory, aby ministerský predseda urgoval v tejto veci u panovníka. Na druhej strane nechcel Wekerle na panovníka tlačiť. Vedel, že jeho dôvera je naštrbená. Wekerle bol ochotný vzdať sa postu ministerského predsedu, a tým spôsobiť pád vlády, záležalo mu ale na schválení zákonov. Na stretnutí s Gustávom Kálnokym predstavil svoj pohľad na situáciu. Ak by sa od panovníka nevrátil s konkrétnym prísľubom, kríza by sa javila ako dôsledok problémov

---

⁶⁰ Domáce zprávy. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 116, s. 3.

⁶¹ SALACZ 1938, s. 247.

⁶² Bližšie pozri: LACLAVÍKOVÁ – ŠVECOVÁ 2012, s. 288-309.

okolo schvaľovania zákonov a opäť by zlé svetlo padlo na cisársky dvor. V opačnom prípade by krízu spájali s vnútornými problémami v rámci Liberálnej strany. Takto interpretovaný stav by bol prijateľnejší aj pre zahraničnú politiku štátu. V záujme stability bolo potrebné navodiť atmosféru, že nejde o vládnu krízu, ale zvyčajnú zmenu vlády, ktorú panovník nevyvynútil, ale prijal preto, aby posilnil základy verejného práva v krajine.⁶³ Wekerleho vláda nakoniec podala demisiu koncom decembra 1894. Panovník ju následne prijal. Zápas o dokončenie cirkevno-politických reforiem pokračoval, dôležitá „bitka“ však skončila.

Vaszary po sankcionovaní zákonov zvolal biskupskú konferenciu. Dňa 19. decembra 1894 na svojom stretnutí biskupi hovorili o vytvorení špeciálneho výboru. Výbor zložený z vybraných biskupov mal rokovať o cirkevných otázkach so svetskými politickými predstaviteľmi. Členmi tohto špeciálneho výboru sa stali gréckokatolícky biskup Viktor Mihályi z Alba Iulie, veszprémsky biskup Károly Hornig a székesfehérvársky biskup Fülöp Steiner. Prvou úlohou výboru bolo vytvoriť koncepciu biskupského obežníka, resp. pastierskeho listu, ktorého obsah mala v závere schváliť biskupská konferencia. Obežník vyšiel začiatkom januára 1895.⁶⁴ Mal skôr obranný charakter. Biskupi v ňom demonštrovali svoju snahu zabrániť prijatiu zákonov v parlamentnom schvaľovaní. Prosili veriacich o modlitby a pokoru pri zachovávaní a ochrane viery v krajine. Až tesne predtým, ako sa mali zákony začať uplatňovať v praxi, vydala biskupská konferencia spoločný pastiersky list oboznamujúci veriacich o zmenách v manželskom práve.⁶⁵

V roku 1895 pokračovali rokovania o ďalších navrhnutých cirkevno-politických zákonoch. Rokovalo sa o recepcii a zrovnoprávnení židov a slobode vierovyznania, avšak už pod vedením novej vlády. Vláda S. Wekerleho odstúpila 15. januára 1895. Úlohou novej vlády pod vedením D. Bánffyho bolo schválenie spomenutých zákonov. Bánffyho vláda čelila pri schvaľovaní posledných dvoch zákonov tlaku formujúcej sa opozičnej Katolíckej ľudovej strany. Strana nemala jednoznačnú podporu zo strany uhorských biskupov, ako konštatuje Ľuboslav Hromják, no oporou jej bola Svätá stolica. Táto novovzniknutá strana si od začiatku okrem iného kládla za cieľ obnovu postavenia katolíckej cirkvi v štáte, a to prostredníctvom revízie prijatých cirkevno-politických zákonov. Zasadzovala sa za zrušenie civilného sobáša a požadovala štátne uznanie cirkevného sobáša.⁶⁶

Zákonný článok o židovskom náboženstve (XLII/1895) vstúpil do platnosti 2. novembra 1895 a zákonný článok o slobode vierovyznania (XLIII/1895) po schválení panovníkom

---

⁶³ SALACZ 1938, s. 343-346.

⁶⁴ TANCZIK 2012, s. 248-249.

⁶⁵ Kronika. In *Katolícke noviny*, 1895, roč. 46, č. 2, s. 12; Spoločný pastiersky list. In *Katolícke noviny*, 1895, roč. 46, č. 19, s. 145-148.

⁶⁶ HROMJÁK 2010, s. 252.

22. novembra.⁶⁷ Prijatím ostatných zákonov z cirkevno-politického „balíka“ Bánffyho vláda uzatvárala proces, ktorý trval necelých tridsať rokov. I keď postoj štátu a panovníka k cirkevno-politickým predlohám bol odlišný, nakoniec uplatnené kompromisy viedli k dohode. Panovník po podpísaní zákonov chcel ukončiť spoluprácu s Liberálnou stranou. Zostavením vlády poveril bána K. Khuen-Héderváryho, opäť však zbytočne. Po tom, ako D. Bánffyho poveril zostavením novej uhorskej vlády, požadoval od neho, aby sa prijaté cirkevno-politické návrhy uplatňovali v praxi mierne, tak, aby sa neporušovali záujmy jednotlivých cirkví.⁶⁸ Z vypracovaných predpisov o vykonávaní schválených cirkevno-právnych zákonov, ktoré panovník podpísal, práve § 10 z tzv. Perczelových pokynov a § 61 z pera nariadení ministra spravodlivosti Sándora Erdélyho sa zasadzovali o citlivejšiu implementáciu zákonov do praxe. Minister vnútra D. Perczel vyžadoval, aby štátny matrikár pri evidencii úmrtia, narodenia, ako aj pri sobáši upozornil obe zúčastnené strany na ich náboženské povinnosti. Nariadenie ministra spravodlivosti, ktoré sa spájalo s uzatváraním manželstva, sa zaoberalo povinnosťou štátneho úradníka dbať o to, aby si sobášiaci strany mohli ešte v ten deň splniť svoje náboženské povinnosti spojené so sobášom.⁶⁹

Prijatie zákona o civilnom manželstve v kontexte ostatných cirkevno-politických zákonov môžeme vnímať ako vrchol uhorského „*kultúrneho boja*“, ktorý viedol k posilneniu sekularizácie spoločnosti, oslabeniu pozície katolíckej cirkvi, zásahom štátu do jej dotedy nespochybňovaných kompetencií a k prijatiu rozvodov.⁷⁰ Je zrejmé, že došlo k okliešteniu významných cirkevných právomocí, no zároveň tento zápas povzbudil cirkvi k aktivitám.⁷¹ Zmobilizovali sa zložky laických veriacich. Aj ostatným náboženstvám v Uhorsku prijaté zmeny menili ich právomoci. Protestantská cirkev a židovská náboženská obec boli plne otvorené reformným zmenám v štáte. Židovské náboženstvo rešpektovalo prijaté nariadenia, no na rozdiel od protestantov striktne dbalo aj na dodržiavanie svojich náboženských zásad.⁷² Toto tvrdenie Gábora Salacza o jednoznačnom prijatí spomínaných reforiem v štáte zo strany protestantov zmierňujú tvrdenia v evanjelických *Cirkevných listoch*. Príspevok s názvom *Štyri novomódne „evanjelia“* sa venoval ne-

---

⁶⁷ KRYŠTŮFEK, František Xaver. *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do času J. V. císaře a krále Františka Josefa I. (1740 – 1898). Díl 2.* Praha : Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899, s. 904-905; TANCZIK 2012, s. 248-252.

⁶⁸ SALACZ, Gábor. *Egyház és állam Magyarországon a dualizmus korában 1867 – 1918.* München : Aurora Könyvek, 1974, s. 96.

⁶⁹ *Magyarországi rendeletek tára.* 1894, s. 456-457, 569-570.

⁷⁰ Rozvod v tomto význame znamenal právny zánik manželstva. Historicky však bolo zaužívané iné definovanie. *Rozvod „od stola a lôžka“*, ktorý znamenal život manželov oddelene bez právneho zániku manželstva a bez možnosti uzavrieť nové manželstvo (dnes rozluka). *Rozluka* vo význame definitívneho zániku manželstva (dnes rozvod).

⁷¹ SALACZ 1938, s. 380.

⁷² Tamže, s. 375.

priaznivému až škodlivému dosahu cirkevno-politických zákonov na evanjelickú cirkev. Kritizuje zdržanlivosť, ľahostajnosť, nezáujem evanjelickej tlače o pripravované cirkevno-politické zákony.⁷³ Aj *Národné noviny* ako periodikum martinského centra slovenského národného hnutia sa zo začiatku k cirkevnej reforme vyjadrovali zdržanlivo. Verejnosť o nariadeniach a zákonoch informovali, ale nevyjadrovali sa k nim. Opakom boli *Katolícke noviny*, ktoré otvorene kritizovali vládu a jej snahy o cirkevno-politické reformy. Svetozár Hurban Vajanský až v januári 1893 vyjadril v *Národných novinách* nesúhlas so zavedením civilného sobáša. Ešte väčšiu obavu vyjadril zo zavedenia civilných matrík, prostredníctvom ktorých sa mali pomáhať slovenské mená.⁷⁴

Odraz spoločenských zmien v cirkevno-politických zákonoch

Zmenu religiózneho správania v Uhorsku v závere 19. storočia poznačila sekularizácia, no v porovnaní s českými krajinami⁷⁵ nedošlo k preneseniu náboženského života do súkromnej sféry. Pre uhorské prostredie je príznačný proces laicizácie, resp. budovania laickej spoločnosti. Od laických veriacich sa očakával zvýšený záujem o náboženské aktivity. Tento proces je charakteristický pre viaceré európske štáty v sledovanom období. Často však dochádzalo k zámene významu. Laicizácia nahrádzala konfesijný princíp a časť spoločnosti ju vnímala ako základ silnej protikatolíckej kampane.⁷⁶

Problematika zavedenia civilného sobáša otvára niekoľko námetov a inšpirácií pre ďalší výskum. Ide napríklad o demografické zmeny v sobášnosti, o otázku rozvodovosti, vplyv mestského (sekularizovanejšieho) prostredia a vidieckeho (konzervatívnejšieho) prostredia na sobášnosť. Možno sem zaradiť aj otázky noriem a praxe pri dodržiavaní prijatých sobášnych ustanovení, ako aj prijatie a implementovanie sobášnej reformy v ostatných cirkvách a náboženských spoločnostiach v Uhorsku. V mojom príspevku som sa sústredila len na priebeh parlamentného hlasovania o manželskom práve. Výsledky hlasovania v rokoch 1894 a 1895 odzrkadľujú päť rokov príprav a diskusií v jednotlivých poslaneckých kluboch a v cirkevných kruhoch. Schvaľovaný zákon o manželskom práve bol súčasťou balíka cirkevno-politických zákonov, ktoré mali reformovať vzťah štátu a cirkví v Uhorsku. Zámerom cirkevno-politických zákonov v Uhorsku bolo na jednej strane upraviť, resp. regulovať vplyv katolíckej cirkvi a vytesniť jej dosah na štátnu správu s cieľom centralizovať moc v rukách štátu. Okrem

---

⁷³ Pozri bližšie: Štyri novomódne „evanjelia“. In *Cirkevné listy*, 1893, č. 1, s. 2.

⁷⁴ POPÉLY 1981, s. 859-861.

⁷⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. Náboženství, nebo národ? Interkonfesní spory a sociální rozšiřování národního obrození jako zrcadlo identitní diferenciacie v 18. a 19. století. In *Sborník z konference Lidová kultura raného novověku: mezi náboženstvím a politikou*. Praha: Ústav českých dějin, 2005, s. 27.

⁷⁶ OLEXÁK, Peter. Zmeny religiózneho správania v devätnástom storočí. In *Kultúrne dejiny*, 2010, roč. 1, č. 2, s. 235.

procesu odluky cirkvi od štátu pozorujeme aj záujem štátu o zrovnoprávnenie jednotlivých konfesíí v Uhorsku, najmä izraelitskej.

Uhorský „kultúrny boj“ okrem spomenutých úprav priniesol aj ďalšie zmeny v spoločnosti. Zmobilizoval verejnosť, primal ju zamyslieť sa nad tradičnými a novými liberálnymi prvkami v spoločnosti. Organizovali sa mnohopočetné ľudové zhromaždenia bez rozdielu národnosti, na ktorých zaznelo hlasné „áno“ alebo „nie“ cirkevno-politickým reformám. Zmeny nastali aj v samotnej katolíckej cirkvi. Iniciovalo ich hlavne nižšie duchovenstvo a laici. Na povzbudenie pápeža Leva XIII. po celej krajine vznikali katolícke spolky, krúžky a kasína. Zo strany cirkvi vzrástol záujem o veriaceho voliča, ktorý mal dbať o kresťanské zásady svojho zástupcu v parlamente. V neposlednom rade je dôsledkom cirkevno-politického boja aj založenie novej politickej strany v Uhorsku – Katolíckej ľudovej strany (Katholikus Néppárt). Neustále napätie v katolíckom náboženskom prostredí vyvolával vzťah medzi najvyššími cirkevnými hodnosťami a Rímom, ako aj medzi episkopátom a ostatným duchovenstvom, ktoré sa angažovalo v Katolíckej ľudovej strane. Práve tieto nevyriešené vzťahy prispievali k oslabovaniu spoločenského vplyvu katolíckej cirkvi. I keď sa cirkevno-politické zákony týkali všetkých oficiálne uznaných cirkví v štáte, najvýraznejší ohlas a odpor k liberálnym zákonom vyvolávali v katolíckej cirkvi.

Cituj:

MALINIÁKOVÁ, Erika: Zákon o manželstvom práve a parlamentné rozpravy v Uhorsku v roku 1894. In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 92-109. ISSN 1337-6861.

...

Mgr. Erika Maliniaková je študentkou doktorandského štúdia na Katedre histórie FF Katolíckej univerzity v Ružomberku. Svoju dizertačnú prácu s názvom *Reakcia Katolíckej cirkvi na Slovensku na štátne manželstvá* píše pod odborným vedením HEDr. Petra Olexáka, PhD. Ústrednou témou výskumu je zmena vnímania manželstva v dlhom 19. storočí. Realizovala študijné pobyty na Ústave historických vied FF Univerzity Pardubice a výskum vo vatikánskom tajnom archíve, vatikánskom štátnom archíve a vatikánskej knižnici.

Kontakt: jackuliakovaa.erika@gmail.com